

DET NATIONALE KOMPROMIS

Den danske aids-historie og dens aktører

*Michael Nebeling Petersen, Tobias de
Fønss Wung-Sung, Bolette Frydendahl
Larsen, Camilla Bruun Eriksen og Mons
Bissenbakker*

AIDS-KRISENS

DANMARKSHISTORIE

Gads forlag, 2024, 336 sider.

Hvis jeg var født ti år tidligere, var jeg død i dag. Hvis jeg var født ti år senere, havde jeg været far.

Hvad vil jeg sige med denne selvoptagede indledning? Jo, at selvom alle mennesker sikkert i alle kulturer og til alle tider er produceret af deres historiske kontekster, så eksisterer der næppe nogen gruppe udover måske transpersonerne, der

som homoseksuelle mænd i det sidste halve århundrede har mærket så omfattende samfundsmæssige ændringer. På liv og død. Både forhold omkring fysisk overlevelse og reproduktion har for bøsser undergået enorme transformationer siden 1960'erne.

Jeg er født i 1962 og betragter mig selv som aids-overlever. Det tror jeg, de fleste homoseksuelle mænd i min generation gør uanset hiv-status. Og regnbuebørn var næsten utænkelige i min ungdom. Det eksisterede nærmest ikke i min verden dengang, i hvert fald ikke som begreb, skønt lesbiske naturligvis har en anderledes og

længere historie i forhold til reproduktion. Så historien om danske mandlige homoseksuelles liv, død, og reproduktion gennem de sidste halvtreds år er vigtig at få fortalt.

Aids er en uomgængelig del af den historie. Og det nationale perspektiv er afgørende, for selvom de fleste lande i den vestlige verden på nogle måder reagerede ens, var de afgørende forskellige i forhold til kronologi, strategier og politikker. Hvor aids allerede var udbredt i USA i 1981, kom krisen først for alvor til Danmark nogle år senere. Og det danske velfærdssystem og traditionen for nationale kompromiser i krisesituationer gør på nogle måder aids-krisens danmarkshistorie enestående. Dette skyldes i høj grad dygtige aktivister og ildsjæle, men også en særlig imødekommenhed og i visse tilfælde mod til nytænkning hos myndighederne.

Det er altså på høje tid at få en samlet beskrivelse af de centrale årtier 1981-2000 og dermed muligheder og redskaber for at bearbejde det traume, aids-krisen udgjorde. Mange af de centrale aktører er nu i en alder, hvor deres vidnesbyrd skal indsamles, før det er for sent. Alene i 2025 er der udkommet to litterære vidnesbyrd:

Thomas Lagermand Lundmes *Vitilhørte ingen: Da aids kom til Danmark* og Nikolaj Tange Langes roman, *Alle idioter dummer sig*.

Det er interessant, at den første samlede fremstilling, *Aids-krisens Danmarkshistorie*, kommer fra en yngre forskergeneration, der voksede op i sygdommens skygge, men ikke personligt havde den inde på livet. Måske har de netop den nødvendige afstand til at skabe overblik. Det er i hvert fald lykkedes de fem forfattere at fremstille et enestående læsbart overblik over krisen, der både gengiver førstehåndsberetninger fra aktivister, overleverere, aids-patienter, læger, funktionærer, sygeplejersker og politikere samt trækker overordnede linjer. Værket fungerer som smukt supplement til Jan Fouchard, Bent Hansen og Henning Mikkelsens klassiske fremstilling *Bøssepesten. Historien om aids-bekæmpelsen blandt bøsser i Danmark 1981-1996* (2005) med lidt snævrere perspektiv og kronologi, men hvis forfattere selv fungerede som frontfigurer under krisen.

For min (homo)generation fungerer bogen især som huskeseddel og fortidsbearbejdning, for yngre og heteroseksuelle læsere

tilbyder den et enestående indblik, der nænsomt og sobert, nøgternt og empatisk gengiver en kompleks historisk epoke og dens mange forskellige aktører. Aids-håndteringen i Danmark var et kringlet puslespil med mange interesser. At krisen efterlod sig spor på områder, der tilsyneladende ikke har noget med aids at gøre, er en af bogens mest originale pointer. Afgørende ændringer i holdningen til homoseksualitet og sexarbejde og i generelle læge-patient-relationer kan i høj grad føres tilbage til krisens nydannelser og løsningsmodeller.

Den er derfor af flere grunde en bog til tiden. Danmark har i sammenligning med andre lande været længe om at bearbejde aids-krisen, måske netop fordi den langt hen ad vejen løstes gennem nationale kompromiser og ofte utraditionelle samarbejder og ikke var præget af horrible lovforslag, hysteri, og radikale tiltag som i for eksempel Sverige. En sygdomsfortælling kan aldrig blive en solstrålehistorie, men hvis man sammenligner med mange andre lande, slap Danmark generelt godt fra sygdommens udfordringer.

Det er både bogens styrke og svaghed, at perspektivet er konse-

kvent dansk. En sammenligning med nabolande, som især Sverige, men også USA og afrikanske lande syd for Sahara kunne have perspektiveret og profileret det specifikt danske ved krisehåndteringen. Dette er et projekt for kommende værker, som forfatterne generøst afslutter med at invitere til.

Sverige har for længst haft en bred offentlig debat om aids-krisen og ikke mindst myndighedernes håndtering, der var langt mere drastisk med lukning af homosaunaer (som aldrig er blevet genåbnet) og seriøse forslag om internering af hiv-smittede på øer. Forfatteren Jonas Gardell, som kunne have været inddraget mere, lancerede i 2012 og 2013 en uhyre populær, velskrevet og melodramatisk romantrilogi, *Torka aldrig tårar utan handskar*, som dannede grundlag for en offentlig samtale og fortidsbearbejdning, der blev intensiveret af den populære filmatisering i 2012. De langt hårdere fronter på den anden side af Øresund kunne med fordel have profileret den danske historieskrivning og det måske enestående ved det danske nationalkompromis.

Et andet diskutabelt fravalg er de manglende fodnoter og refe-

rencia, som på den ene side fremmer formidlingsvenligheden, på den anden side gør det vanskeligt at gå forfatterne efter i sømmene. Det svækker værkets videnskabelige værdi. Jeg havde her foretrukket en blød mellemvej.

Det er ikke, fordi der ikke allerede findes danske historier og dokumenter om aids. Forskerne er, som de skriver, ved at drukne i materiale, og udvælgelsesprocessen har været en udfordring, som det faktisk havde været interessant at høre mere om. Der eksisterer allerede en lang række memoirer fra centrale aktører og aktivister fra både Landsforeningen af Bøsser og Lesbiske, Bøssernes Befrielsesfront, pensionatet Villaen og hiv-fristedet Kafé Knud, men Aids-krisens Danmarkshistorie er første samlede forsøg på et overblik.

Forfatterne går kronologisk frem. Sygdommens afrikanske oprindelse og de tidlige rædselshistorier fra det konservative, dobbelt-moralske og seksualfjendtlige USA berøres, men perspektivet er som nævnt fastholdt dansk. Det er fascinerende at læse om de medicinske landvindinger omkring det, der oprindeligt blev kaldt "bøssekræften",

især opdagelsen i 1983 af, at aids skyldes hiv-virusset, der smitter gennem blod og seksuel kontakt, og om de tidlige samfundsmæssige bekymringer. Jeg husker chokket, da vi lærte, at samtlige hiv-positive vil udvikle aids, ikke blot de tre eller ti eller 33 %, som vi og lægevidenskaben i en årrække havde troet. Og jeg husker, hvordan Ekstra Bladet i 1985 lancerede en overskrift om, at "Hver tredje bøsse har AIDS". Den figurerede på lysavisen på Nørreport Station i København til skræk og advarsel. Til gengæld husker jeg også lettelsen i 1986 over informationen om, at kondom og sikker sex rent faktisk effektivt beskytter mod hiv.

Senfirserne var tidspunktet, hvor diverse berørte grupper for alvor kom på banen og blev vigtige aktører. Blødersagen, hvor Novo Nordisk og myndighederne i over et år ved hjælp af en skandaløs "overgangsordning" undlod at hiv-screene og varmebehandle donor-blod og dermed smittede mange blødere, demonstrerede, at aids ikke kun angik bøsser og narkomaner, og Bløderforeningen blev en vigtig aktør. Den lille gruppe blev hårdt ramt, men erstatningerne var få, små og kom for sent. Denne

skammelige historie fortælles sobert og nøgternt.

En helt central aktør i krisehåndteringen blev Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske, som spillede en afgørende rolle i udformningen af dansk aids-politik baseret på frivillighed, anonymitet, direkte information samt anti-diskrimination. Et delresultat af samarbejdet mellem homo-organisationen og myndighederne blev Danmarks indførelse af det registrerede partnerskab i 1989 som det første land i verden: "Med anerkendelsen af samkønnede partnerskaber i kølvandet på det omfattende samarbejde mellem homoseksuelle aktivister, politikere og centraladministrationen flyttede de homoseksuelle sig fra udkanten af velfærdssamfundet ind i samfundets centrum. Eller sagt med et glimt i øjet: De flyttede fra de mørke toiletter under Rådhuspladsen ind i lyset på rådhuset". I velgørende glimt tør forfatterne lade sproget sprælle lidt i en ellers lidt anonym og forsigtig fortællestemme.

Perioden 1987-1994 var præget af en samfundsmæssig bekymring for epidemiens spredning ud over de såkaldte "risikogrupper",

og der lanceredes landsdækkende kampagner, hvor en række kulturpersonligheder på meget direkte vis informerede om sikker sex, kondomer og glidecreme. Hiv- og aidsramte organiserede sig i patientforeninger og oprettede i samarbejde med myndighederne en række støtteinstitutioner, der nu også omfattede narkomaner og sexarbejdere, der fik bedre vilkår. Ligesom for de homoseksuelle resulterede aids-krisen rent faktisk i bedre forhold for stigmatiserede og diskriminerede grupper. Folketingspartier var forbavsende enige. Kun Fremskridtspartiet udmærkede sig med konsekvent homofobi, stigmatisering og mistænkeliggørelse af hiv-ramte. Forfatterne antyder, at aids-krisens massive mobilisering af frivillig arbejdskraft og græsrodsinitiativer også passede ind i Poul Schlüter-regeringens nyliberale og individualistiske velfærdssamfundskritik. I den forstand er *Aids-krisens Danmarks-historie* også et væsentlig bidrag til fortællingen om den moderne danske velfærdsstats ud- og (delvise) afvikling.

I midten af 90'erne sker der afgørende medicinske fremskridt. Det viste sig, at aids ikke havde

spredt sig bredt i den danske befolkning, samtidig med at lægerne opdagede, at nye kombinationsbehandlingere rent faktisk kunne forlænge livet for aids-patienter. Sygdommen var fra 1997 ikke længere en dødsdom, og patienter skulle nu forholde sig til en ny fremtid. "Døden blev aflyst", som forfatterne formulerer det.

Den ændrede virkelighed havde mange konsekvenser. Med afblæsningen af katastrofen lukkede flere penge-kasser, og samarbejdet mellem Stop AIDS-sekretariatet og Landsforeningen ændredes radikalt. Sekretariatet havde været underlagt foreningen, men denne gik i 1993 i betalingsstandsning, og herefter blev Stop AIDS og aids-linjerne udskilt som selvejende institution. LBL mistede politisk goodwill og kæmpede de næste årtier med medlemsflugt og dårlig økonomi. Mange homoseksuelle anså ikke længere den politiske kamp for vigtig og identificerede sig i stadig mindre grad med traditionel homo-politik. For flere var målet nået med det registrerede partnerskab og de efterfølgende homo-ægteskabslove.

Midthalvfemserne kendetegnedes også af en række andre

konflikter. Sundhedsstyrelsens medicinaldirektør Palle Juul-Jensen kom i åben krig med diverse sundhedsministre, hvis homoseksualitet han sensationelt "outede" i en erindringsbog i 1996, hvor han påstod, at deres politik var styret af seksualitet. Erindringerne rummer ingen refleksioner om, hvordan hans egen heteroseksualitet og homofobi spiller ind. Dengang eksisterede der kun ganske få åbent homoseksuelle i offentligheden. Da mediestjernen Kim Schumacher i 1990 døde af aids, var både hans homoseksualitet og hans sygdom sensationer. Juul-Jensens kritik fik følgeskab af en række andre politikere, psykiatere og præster. Især Fremskridtspartiet ønskede strammere håndtering af aids-politikken. En række offentlige smittesager blev sensationer i formiddagspressen, og det medførte i 1994 vedtagelsen af den såkaldte "hivlov", der kriminaliserede usikker sex for hiv-positive.

Også internt i homo-miljøet var der kritik af strategierne. Lokalforeningen Lambda på Fyn forlod i 1999 samarbejdet på grund af uenigheder omkring aids-kampagnernes eksplicitte seksualisering. Konflikten bundede til dels

i modsætninger mellem storby og provins, men også i selvforståelsen som homoseksuel. Forfatterne underspiller dog, at konflikter, interne magtkampe og intriger i årtier havde præget Landsforeningen og dens hverdag. Samarbejdet omkring aids beskrev snarere en undtagelse.

Fremstillingen veksler vellykket mellem historiske overblik, personalhistoriske nedslag og subjektive beretninger: digte, illustrationer, malerier, nekrologer, og

interview-citater skaber en smuk mosaik, der lader en mængde stemmer komme til orde. Konflikter, modsætninger og uenigheder fremstilles overskueligt og pædagogisk uden bedrevidende eller bagkloge pegefingre, og fremstillingen er præget af forsigtighed og genstandssensitivitet. Netop de mange stemmer giver fortællingen liv og nærvær, men den stramme struktur og systematiseringen sørger for, at læseren aldrig mister overblikket. •

